

Filozof Vilim Keilbach o načelu uzročnosti*

IVAN MACUT

*Institut za filozofiju, Zagreb, Hrvatska / Institute
of Philosophy, Zagreb, Croatia
imacut@ifzg.hr*

UDK 1Keilbach, V.

141.4:122

Pregledni rad / Review article

Primljeno / Received: 4. 7. 2024.

Prihvaćeno / Accepted: 18. 3. 2025.

[https://doi.org/10.52685/pihfb.51.1\(101\).5](https://doi.org/10.52685/pihfb.51.1(101).5)

Sažetak

U ovom radu se istražuje Keilbachovo izlaganje o načelu uzročnosti na temelju filozofskog djela pod naslovom *Problem Boga u filozofiji*. U prvom poglavlju istražuje se *status quaestionis* o filozofu Vilimu Keilbachu. Nabrajaju se svi do sada objavljeni radovi o ovom našem filozofu. U drugom poglavlju, na temelju sekundarne literature, ukratko se izlaže o Keilbachovom životu, djelovanju i stvaralaštvu. U trećem poglavlju, koje je ujedno i središnji dio rada, izlaže se o načelu uzročnosti prema Vilimu Keilbachu. Polazi se od temeljne tvrdnje da je načelo uzročnosti ključno za dokazivanje opstojnosti Boga te je zato potrebno moći obraniti njegovu univerzalnost i objektivnost. Odbacujući mišljenja Nikole iz Autrecourta, Immanuela Kanta i Davida Humea, Keilbach prihvaća i razlaže filozofsko mišljenje Josepha de Vriesa te, kao i de Vries, odlučno brani analitički značaj načela uzročnosti. Zaključno Keilbach tvrdi kako je spoznaja da Bog postoji na temelju načela uzročnosti moguća i opravdana.

Ključne riječi: Vilim Keilbach, načelo uzročnosti, teizam, Bog, spoznaja

Uvodne napomene

Hrvatski filozof Vilim Keilbach (1908. – 1982.) nije nepoznat niti zaboravljen hrvatski filozof.¹ O njemu su do sada objavljeni radovi kako o životu

* Ovaj članak rezultat je istraživanja na projektu *Nove teme u hrvatskoj filozofiji od 1874. do 1945. godine*, IP-2022-10-5438, koji financira Hrvatska zaklada za znanost.

¹ Ana Biočić u svojem radu pod naslovom »Prilog povijesti Katoličkoga bogoslovnog fakulteta. Uloga Vilima Keilbacha u očuvanju fakulteta 1952 godine« piše: »O Keilbachu literatura na hrvatskom jeziku nije odveć opsežna« te u bilješci koja prati tu tvrdnju navodi: »Primjerice, Bonaventura Duda, Monsignoru dr. Wilhelmu Keilbachu in memoriam, u: Bogoslovska smotra,

i stvaralaštvu općenito, tako i o njegovom shvaćanju filozofije religije i psihologije religije. Od znanstvenih projekata koji se, između ostalog, bave i filozofskom i psihološkom mislju Vilima Keilbacha jest projekt Instituta za filozofiju u Zagrebu pod nazivom *Nove teme u hrvatskoj filozofiji od 1874. do 1945. godine* (*New Topics in Croatian Philosophy from 1874 to 1945*) voditeljica dr. sc. Ivana Skuhala Karasman, u trajanju od 18. prosinca 2023. do 17. prosinca 2027. godine.²

Središnja tema ovoga rada jest Keilbachovo promišljanje o načelu uzročnosti. Naime, Keilbach je autor filozofskog djela udžbeničkog karaktera *Problem Boga u filozofiji* u kojem nastoji, koristeći dostupnu literaturu i različita filozofska promišljanja, progovoriti o navedenoj temi. Svakako, ključni moment u dokazivanju Božje opstojnosti jest načelo uzročnosti jer ako se to načelo ne može obraniti onako kako ga shvaća klasična kršćanska teodiceja, onda nije moguće niti dokazati Božju opstojnost. Keilbachu je to itekako bilo poznato i zato se, između ostalih važnih pitanja, bavi i pitanjem opravdavanja načela uzročnosti.

53/1 (1983.) 1, 144–147; Stjepan Brebrić, U spomen 10. obljetnice smrti mons. dr. Wilhelma Keilbacha, u: *Spectrum*, 25 (1992.) 1, 65–67; Stjepan Sirovec, Hrvati i Germanicum, Zagreb, 2004, 41–42; Joško Barić, Keilbach, Vilim (Wilhelm), u: Hrvatski biografski leksikon, VII, Trpimir Macan (ur.), Zagreb, 2009., 235–236. Ana Biočić, »Prilog povijesti Katoličkoga bogoslovnog fakulteta. Uloga Vilima Keilbacha u očuvanju fakulteta 1952 godine«, *Bogoslovska smotra* 91/1 (2021), p. 17. Godinu dana kasnije, dakle 2022. godine, Ana Biočić i Iva Mršić Felbar u zajedničkom radu pod naslovom »Doprinos poznavanju života i znanstvenoga djelovanja Vilima Keilbacha« pišu: »U literaturi se dosad spominje u Hrvatskom biografskom leksikonu (Barić, <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=10183>) te u nekoliko radova Josipa Oslića (Oslić, 1996a; 1996b; 2013, 114–118)«. Ana Biočić, Iva Mršić Felbar, »Doprinos poznavanju života i znanstvenoga djelovanja Vilima Keilbacha«, *Kroatologija* 13/1 i 2 (2022), p. 105. U istom radu u pisanju Keilbachove biografije, uz arhivsku građu i jednu mrežnu stranicu, koriste i sljedeće radove: Stjepan Sirovec, *Hrvati i Germanicum* (Zagreb: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, 2004) i Ivan Macut, »Filozofske teme i filozofi u tjedniku *Spremnost* (1942. – 1945.)«, *Služba Božja* 56/2–3–4 (2016), pp. 159–188. Do 2021. odnosno do 2022. godine, kada su ova dva članka dvije autorice Biočić i Mršić Felbar objavljena, radi nadopune podataka, ističemo da su objavljeni i sljedeći radovi, a koji govore o Keilbachu općenito ili o njegovom doprinosu radu neke institucije ili, pak, izlasku časopisa kod nas: Ivica Zvonar, »Knjižnica Hrvatske bogoslovne akademije«, *Croatia Christiana periodica* 65/34 (2010), pp. 101–116.; Ivan Macut, »Filozofske teme i filozofi u časopisu *Bogoslovska smotra* (*Ephemerides Theologicae*) u razdoblju od 1910. do 1944. godine«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 41/2(82) (2015), pp. 498–499.; Vladimir Lončarević, »Teolog i filozof Vilim Keilbach. Od teologije do parapsihologije«, <https://www.glas-koncila.hr/teolog-i-filozof-vilim-keilbach/> (tekst je objavljen u Glasu Koncila br. 49 iz 2017. godine); Ivan Macut, *Filozofija u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj* (Zagreb: Školska knjiga, 2018), pp. 232–250. i Ivan Macut, *Hrvatska filozofija od obnove Zagrebačkog sveučilišta 1874. do osnutka Nezavisne Države Hrvatske 1941* (Split: Služba Božja, 2018), pp. 282–300.

² Službena mrežna stranica projekta: <https://crophil.ifzg.hr/>.

U našem smo radu krenuli od *status quaestionis* gdje smo, nadamo se cjelovito, obuhvatili dosadašnje publicističko stvaralaštvo o ovom našem vrijednom i uglednom filozofu. Zatim smo shematski prikazali njegov život i općenito stvaralaštvo, da bismo, konačno, prešli na središnji dio rada, a to je Keilbachovo tematiziranje načela uzročnosti. U zaključnim napomenama saželi smo rezultate našega istraživanja. Spomenimo odmah na početku da Keilbach o ovoj problematici ne iznosi vlastita filozofska promišljanja, nego se oslanja na Josepha de Vriesa (1898–1989), ali to ni na koji način ne umanjuje njegov doprinos da se i o ovoj tematici piše, promišlja, i u konačnici raspravlja na hrvatskom jeziku.

I. Status quaestionis o filozofu Vilimu Keilbachu

Od stručnih, *in memoriam* i znanstvenih radova objavljenih o Vilimu Keilbachu i njegovim filozofskim, psihološkim i drugim istraživanjima i doprinosima, pronašli smo sljedeće autore i naslove koje navodimo kronološkim redom: Karl Berg, »Dr. Wilhelm Keilbach + 25. 10. 1982« (1982./1983.);³ Bonaventura Duda, »Monsignoru dr. Wilhelmu Keilbachu in memoriam« (1983.);⁴ Stjepan Brebrić, »U spomen 10. obljetnice smrti mons. dr. Wilhelma Keilbacha« (1992.);⁵ Josip Oslić, »Filozofija religije Wilhelma Keilbacha i njezine metafizičke pretpostavke« (1996.);⁶ Josip Oslić, »Psihologija religije u djelu Vilima Keilbacha« (1996.);⁷ Josip Oslić, »Etički elementi u filozofiji religije kod Vilima Keilbacha« (1996.);⁸ Josip Oslić, »Filozofija religije Vilima (Wilhelma) Keilbacha kao pokušaj opravdanja religijskoga pluralizma« (2000.);⁹ Stjepan Sirovec, *Hrvati i Germanicum* (2004.);¹⁰ Josip Oslić, *Vjera*

³ Karl Berg, »Dr. Wilhelm Keilbach + 25. 10. 1982«, *Korrespondenz Blatt* 92 (1982/1983), pp. 79–82.

⁴ Bonaventura Duda, »Monsignoru dr. Wilhelmu Keilbachu in memoriam«, *Bogoslovska smotra* 53/1 (1983), pp. 144–147.

⁵ Stjepan Brebrić, »U spomen 10. obljetnice smrti mons. dr. Wilhelma Keilbacha«, *Spectrum* 25/1 (1992) pp. 65–67.

⁶ Josip Oslić, »Filozofija religije Wilhelma Keilbacha i njezine metafizičke pretpostavke«, *Filozofska istraživanja* 60/1 (1996) pp. 175–189.

⁷ Josip Oslić, »Psihologija religije u djelu Vilima Keilbacha«, *Bogoslovska smotra* 66/1 (1996), pp. 13–36.

⁸ Josip Oslić, »Etički elementi u filozofiji religije kod Vilima Keilbacha«, *Obnovljeni život* 51/4 (1996), pp. 327–346.

⁹ Josip Oslić, »Filozofija religije Vilima (Wilhelma) Keilbacha kao pokušaj opravdanja religijskoga pluralizma«, Pavo Barišić (ur.), *Otvorena pitanja hrvatske filozofije. Zbornik radova znanstvenog skupa* (Zagreb: Institut za filozofiju, 2000), pp. 407–421.

¹⁰ Stjepan Sirovec, *Hrvati i Germanicum* (Zagreb: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, 2004)

i um – neoskolastički i suvremeni pristupi (2004.);¹¹ Joško Barić, »Keilbach, Vilim (Wilhelm)« (2009.);¹² Ivica Zvonar, »Knjižnica Hrvatske bogoslovne akademije« (2010.);¹³ Josip Oslić, »Pozicioniranje 'filozofije religije' u hrvatskoj neoskolastici 20. stoljeća« (2013.);¹⁴ Ivan Macut, »Filozofske teme i filozofi u časopisu *Bogoslovna smotra* (*Ephemerides Theologicae*) u razdoblju od 1910. do 1944. godine« (2015.);¹⁵ Ivan Macut, »Filozofske teme i filozofi u tjedniku *Spremnost* (1942. – 1945.)« (2016.);¹⁶ Vladimir Lončarević, »Teolog i filozof Vilim Keilbach. Od teologije do parapsihologije« (2017.);¹⁷ Bruno Matos, »Vjera uma. Oslićev pristup filozofiji religije Vilima Keilbacha« (2018.);¹⁸ Ivan Macut, *Filozofija u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj* (2018.);¹⁹ Ivan Macut, *Hrvatska filozofija od obnove Zagrebačkog sveučilišta 1874. do osnutka Nezavisne Države Hrvatske 1941* (2018.);²⁰ Ana Biočić »Prilog povijesti Katoličkoga bogoslovnog fakulteta. Uloga Vilima Keilbacha u očuvanju fakulteta 1952. godine« (2021.);²¹ Ana Biočić, Iva Mršić Felbar, »Doprinos poznavanju života i znanstvenoga djelovanja Vilima Keilbacha« (2022.);²² Vladimir Lončarević,

¹¹ Josip Oslić, *Vjera i um – neoskolastički i suvremeni pristupi* (Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 2004).

¹² Joško Barić, »Keilbach, Vilim (Wilhelm)«, *Hrvatski biografski leksikon VII*, Trpimir Macan (ur.), (Zagreb: Leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, 2009), pp. 235–236.

¹³ Ivica Zvonar, »Knjižnica Hrvatske bogoslovne akademije«, *Croatia Christiana periodica* 65/34 (2010), pp. 101–116.

¹⁴ Josip Oslić, »Pozicioniranje 'filozofije religije' u hrvatskoj neoskolastici 20. stoljeća«, *Filozofska istraživanja* 33/1 (2013), pp. 105–122.

¹⁵ Ivan Macut, »Filozofske teme i filozofi u časopisu *Bogoslovna smotra* (*Ephemerides Theologicae*) u razdoblju od 1910. do 1944. godine«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 41/2(82) (2015), pp. 498–499.

¹⁶ Ivan Macut, »Filozofske teme i filozofi u tjedniku *Spremnost* (1942. – 1945.)«, *Služba Božja* 56/2–3–4 (2016), pp. 159–188.

¹⁷ Vladimir Lončarević, »Teolog i filozof Vilim Keilbach. Od teologije do parapsihologije«, <https://www.glas-koncila.hr/teolog-i-filozof-vilim-keilbach/> (pristupljeno 19. 5. 2024.).

¹⁸ Bruno Matos, »Vjera uma. Oslićev pristup filozofiji religije Vilima Keilbacha«, *Religija između hermeneutike i fenomenologije*. Zbornik u čast prof. dr. sc. Josipu Osliću povodom 65. godine života, Ivan Dodlek, Nenad Malović i Željko Pavić (ur.) (Zagreb: Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Kršćanska sadašnjost, 2018), pp. 97–18.

¹⁹ Ivan Macut, *Filozofija u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj* (Zagreb: Školska knjiga, 2018), pp. 232–250.

²⁰ Ivan Macut, *Hrvatska filozofija od obnove Zagrebačkog sveučilišta 1874. do osnutka Nezavisne Države Hrvatske 1941* (Split: Služba Božja, 2018), pp. 282–300.

²¹ Ana Biočić, »Prilog povijesti Katoličkoga bogoslovnog fakulteta. Uloga Vilima Keilbacha u očuvanju fakulteta 1952. godine«, *Bogoslovna smotra* 91/1 (2021), pp. 15–30.

²² Ana Biočić, Iva Mršić Felbar, »Doprinos poznavanju života i znanstvenoga djelovanja Vilima Keilbacha«, *Kroatologija* 13/1 i 2 (2022), pp. 103–115.

»Osigurao status današnjemu KBF-u 10. rujna 1908. – rođen pionir psihologije religije Vilim Keilbach« (2023.)²³, te, konačno, Bruno Matos, »Kritička promišljanja Vilima Keilbacha o genetičkoj etnopsihologiji Wilhelma Wundta u suvremenom kontekstu psihologije religije« (2024.).²⁴

Uzimajući sve ove nabrojane radove zajedno možemo reći kako je filozof Vilim Keilbach predmet istraživanja brojnih autora i u kontekstu različitih tematskih cjelina njegova stvaralaštva, a najviše radova zasigurno je objavljeno iz područja istraživanja filozofije i psihologije religije, a te je radove, kako smo vidjeli, napisao Josip Oslić. Također, Keilbach je obuhvaćen i dvama djelima iz povijesti hrvatske filozofije te je u tom kontekstu i ocijenjen njegov doprinos u povijesti hrvatske filozofske baštine. Ovim radom o Keilbachovim promišljanjima o načelu uzročnosti želimo pristupiti osvjetljivanju njegovih filozofskih promišljanja iz teističke perspektive o važnim temama iz filozofije o Bogu. Prije nego što prijedemo na središnji dio našega rada, želimo ukratko izložiti o Keilbachovom životu i stvaralaštvu.

2. Ukratko o Keilbachovom životu i stvaralaštvu

Vilim Keilbach²⁵ rodio se 10. rujna 1908. godine u Banatskom Despotovcu. Maturirao je 1926. godine u Velikom Bečkereku. Dvije godine boravio je u biskupskom sjemeništu u Đakovu. Kao bogoslov Apostolske Administrature Banata odlazi na studij u Rim. Boravio je na Njemačko-ugarskom zavodu (Collegium Germanicum et Hungaricum), a studirao na Papinskom sveučilištu Gregorijana.²⁶ Keilbach je studirao filozofiju tri akademske godine

²³ Vladimir Lončarević, »Osigurao status današnjemu KBF-u 10. rujna 1908. – rođen pionir psihologije religije Vilim Keilbach (10. rujna 2023.)«, <https://www.glas-koncila.hr/osigurao-status-danasnjemu-kbf-u-10-rujna-1908-roden-pionir-psihologije-religije-vilim-keilbach/> (pristupljeno 19. 5. 2024.).

²⁴ Bruno Matos, »Kritička promišljanja Vilima Keilbacha o genetičkoj etnopsihologiji Wilhelma Wundta u suvremenom kontekstu psihologije religije«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 50/2(100) (2024), pp. 555–577.

²⁵ Preuzimamo iz djela: Ivan Macut, *Filozofija u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj* (Zagreb: Školska knjiga, 2018), pp. 232–233. i nadopunjeno iz drugih izvora.

²⁶ »U Rim ga je poslao nadbiskup Rafael Rodić (AKBF, 13. travnja 1943a). Tamo je završio doktorski studij filozofije 1931. godine i teologije 1935. godine. Tijekom studija na Gregorijani pohađao je predavanja o arhivisti u Tajnom Arhivu Svete Stolice u Vatikanu (1930/31), predavanja o povijesti islama na Papinskom zavodu za istočne nauke (1933/34), predavanja na Filozofskom fakultetu Kraljevskoga sveučilišta u Rimu (1934/35) i praktične vježbe na Zavodu za eksperimentalnu psihologiju u Rimu (1934/35) (AKBF, 13. kolovoza 1946b)«. Ana Biočić, Iva Mršić Felbar, »Doprinos poznavanju života i znanstvenoga djelovanja Vilima Keilbacha«, *Kroatologija* 13/1 i 2 (2022), pp. 105–106.

i to 1928./1929.;²⁷ 1929./1930.²⁸ i 1930./1931.²⁹ Godine 1931. na Filozofskom fakultetu postigao je doktorat iz filozofije (s ocjenom *Suma cum laude probati*).³⁰ 1934. godine postiže licencijat iz teologije (s ocjenom *Magna cum laude probati*).³¹ Akademske godine 1934./1935. Keilbach studira teologiju (*curriculum ad lauream*)³² te 1935. godine postiže doktorat iz teologije (s ocjenom *Magna cum laude probati*).³³ Za svećenika je zaređen 29. listopada 1933. godine u Rimu. Na Bogoslovni fakultet u Zagrebu dolazi 1936. godine. Nakon habilitacije iz filozofije na Sveučilištu u Zagrebu 1937. godine imenovan je privatnim docentom na Katedri za filozofiju, pedagogiku i metodiku religijske nastave. Keilbach je sve do početka 1942. godine bio dušobrižnik Hrvata u Njemačkoj. Prema želji Münchenskoga kardinala Faulhabera,³⁴ nadbiskup Stepinac postavio ga je na čelo hrvatskih dušobrižnika u Njemačkoj. Kada je nadbiskup svoju odluku povukao, Keilbach je u Zagrebu postavljen za dušobrižnika Nijemaca u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Prema svjedočenju našeg filozofa Krune Krstića, Keilbach je u doba Nezavisne Države Hrvatske održao i tri predavanja na Pučkom sveučilištu, a interes za ta predavanja bio je iznimno velik. Prva su se dva predavanja odnosila na problem spiritizma i telepatije, a treće je bilo posvećeno povijesti spiritizma i okultizma u Hrvatskoj. Godine 1943. izabran je za izvanrednog profesora na Bogoslovnom fakultetu, a nakon tri godine, dakle 1946., izabran je za redovitog profesora na istom Fakultetu. Dekan istog Fakulteta bio je od jeseni 1950. do jeseni 1954. godine. U doba dok je bio dekan Bogoslovni fakultet isključen je iz sastava Zagrebačkog sveučilišta (30. lipnja 1952. godine) te je njegovim nastojanjem mogao nastaviti svoj rad kao crkvena ustanova. Od 12. veljače 1955. godine postao je redoviti

²⁷ Usp. Pontificia Universitas Gregoriana, *Catalogus Proffessorum et Auditorum anno scholastico 1928–1929* (Roma: Typis grafia S. A. I. I. G., 1929), p. 88.

²⁸ Usp. Pontificia Universitas Gregoriana, *Catalogus Proffessorum et Auditorum anno scholastico 1929–1930* (Roma: Typis grafia S. A. I. I. G., 1930), p. 85.

²⁹ Usp. Pontificia Universitas Gregoriana, *Catalogus Proffessorum et Auditorum anno scholastico 1930–1931* (Roma: Typis grafia S. A. I. I. G., 1931), p. 87.

³⁰ Usp. Solemnis Praemiorum Distributio in Pontificia Universitate Gregoriana ann. MCMXXXI (Romae: Ex Schola Typographica Pio X, 1931), p. 34.

³¹ Usp. Elenchus Auditorum Pontificiae Universitatis Gregorianae qui gradus honoris vel praemia consecuti sunt anno MCMXXXIV (Romae, Typis Pontificiae Universitatis Gregorianae, 1934), p. 9.

³² Usp. Pontificia Universitas Gregoriana, *Catalogus Proffessorum et Auditorum anno scholastico 1934–1935* (Roma: Typis grafia S. A. I. I. G., 1935), p. 20.

³³ Usp. Elenchus Auditorum Pontificiae Universitatis Gregorianae qui gradus honoris vel praemia consecuti sunt anno MCMXXXV (Romae: Typis Pontificiae Universitatis Gregorianae, 1935), p. 11.

³⁴ Michael Ritter von Faulhaber (1869. – 1952.), njemački kardinal i Münchenski nadbiskup.

profesor za znanost religija na sveučilištu u Beču.³⁵ Sljedeće godine iznenada odlazi u München gdje postaje redoviti profesor za sistematsku skolastičku filozofiju na tamošnjem Sveučilištu. Akademске godine 1960./1961. bio je dekan Teološkog fakulteta u Münchenu. Od 1966. godine redoviti je profesor za kršćansku filozofiju i teološku propedeutiku. Umirovljen je 1976. godine te je živio u Münchenu s povremenim boravcima u okolici Salzburga. Preminuo je dana 25. listopada 1982. godine – u 75. godini života – u Salzburgu.

3. Načelo uzročnosti u filozofskoj misli Vilima Keilbacha

U svojem poznatom djelu pod naslovom *Problem Boga u filozofiji* Keilbach u prvom dijelu, gdje filozofski izlaže o opstojnosti osobnoga Boga, u četvrtom poglavlju u kontekstu tematiziranja aposteriorne spoznaje o Božjoj opstojnosti, između ostaloga, piše o načelu uzročnosti i s tim načelom povezanom naravnom spoznajom o Bogu.³⁶ Keilbach u svojim promišljanjima polazi od mišljenja nekih skolastika prema kojemu dokidanje objektivne vrijednosti načelu uzročnosti onemogućuje dokazivanje opstojnosti Boga³⁷ ili Keilbachovim riječima rečeno: »Pitanje, da li se može dokazati obstojnost Božja i da li je bit Božja barem u izvjestnoj mjeri spoznatljiva, po shvaćanju mnogih skolastičkih mislilaca u stvari nije ništa drugo nego pitanje o objektivnoj i univerzalnoj vrijednosti načela uzročnosti. Ako naime načelo uzročnosti ima samo subjektivnu vrijednost, tako oni izriču, onda je i Bog samo 'postulat' našeg mišljenja, a ne možemo znati, da li Bog u objektivnom redu stvarno egzistira«. ³⁸ Problem je, također, i ako

³⁵ Spomenimo ovdje i to da Institut für Religionswissenschaft (Sveučilište u Beču) od 2018. godine svake akademske godine dodjeljuje nagradu Wilhelm Keilbach za najbolju magistarsku disertaciju iz religijskih studija. Nagrada se dodjeljuje na *dies facultatis*. Opis nagrade i popis nagrađenih osoba može se vidjeti na sljedećoj poveznici. Usp. <https://rw-ktf.univie.ac.at/en/students/graduates-and-past-research/wilhelm-keilbach-prize/> (pristupljeno 18. 3. 2025.)

³⁶ »Načelo uzročnosti (*principium causalitatis*) – osnovna poluga spoznavanja! <...> Bez njega bi nemoćne bile prirodne znanosti. Ne bismo bez njega znali za izvor života. Ne bismo znali da li je Bog uzrok svijeta – i uzrok moje egzistencije«. Stjepan Zimmermann, *Znanje i vjera* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2020), p. 212.

³⁷ Stjepan Zimmermann isto tvrdi. Naime, kaže da se filozofska shvaćanja o životu razilaze na pitanju o Bogu i upravo zbog toga filozofirati o životu znači ponajprije postaviti pitanje o egzistenciji istoga toga Boga. Zimmermann polazi od činjenice promjenjivosti i nenužnosti svijeta te tvrdi da budući da sve promjenjivo ima svoj uzrok – tako glasi zakon uzročnosti – i zato jer je nemoguće da egzistiraju samo promjenjivi uzroci, sigurno je da egzistira nepromjenjivi ili neprouzročeni uzrok svijeta, a to je Bog. Usp. Stjepan Zimmermann, *Filozofija i religija. Filozofske istine o Bogu i o čovjeku: razumni temelji vjere* (Zagreb: Zbor duhovne mladeži zagrebačke, 1936), p. 4.

³⁸ Vilim Keilbach, *Problem Boga u filozofiji* (Zagreb: Izdanje nakladnog odjela Hrvatske državne tiskare, 1944), pp. 78–79.

je vrijednost načela uzročnosti objektivna a istovremeno ograničena samo na ovaj svijet. I u tom slučaju nije moguće uzročnim mišljenjem utvrditi postojanje nekog bića koje transcendiraju ovaj svijet, a Bog je po svojoj biti takvo biće.³⁹ Ovakav pristup doveo bi nas najviše do panteističkog pogleda na svijet, ali ne i dalje od toga. Naravno, i prvi i drugi slučaj za Keilbacha nisu prihvatljivi kada se radi o načelu uzročnosti te je potrebno filozofski dokazati da je načelo uzročnosti i objektivno i univerzalno ili rečeno Keilbachovim riječima: »Jedino u slučaju, da načelo uzročnosti vrijedi i objektivno i univerzalno, to jest ako je ono prvenstveno načelo bitka, a ne samo načelo mišljenja, ako je ono načelo bitka kao takvog, a ne samo načelo pojavnog bitka, jedino u tom slučaju imamo pravo, da u tumačenju čovjeka i svieta pomoću uzročnog mišljenja utvrdimo prije svega činjenicu obstojnosti nekog transcendentnog osobnog bića (Boga), te da u granicama razmjera i odnosa učinka prema zadnjem njegovom uzroku shvatimo također bit ili narav toga bića. – To stanovište, kako se vidi, pretpostavlja, da je uzročno zaključivanje jedini put, kojim možemo po principima čistog mišljenja spoznati Boga«. ⁴⁰

Kada je riječ o uzročnosti, naš filozof Keilbach ponajprije želi razjasniti odnosno protumačiti pojmove. Tako ističe kako je u ovom kontekstu potrebno razlikovati sljedeće: pojam uzročnosti, načelo ili princip uzročnosti te, konačno, zakon uzročnosti.

Što je to pojam uzročnosti? Keilbach drži kako čovjek, potaknut bilo nutarnjim bilo izvanjskim iskustvom, spontano stvara pojam uzročnosti. Pojam uzročnosti nadilazi samo nekakav pravilni vremenski slijed dvaju zbivanja te u sebe nužno uključuje i međusobni odnos i nutarnju suvislost između ta dva zbivanja. U tom slučaju prvo zbivanje jest uzrok, a drugo učinak, a njihova međusobna unutarnja povezanost i suvislost zove se uzročnost.⁴¹

Što je to načelo ili princip uzročnosti? Načelo ili princip uzročnosti, nastavlja dalje filozof Keilbach, izriče vrijednost pojma uzročnosti i on se sadržajno može opisati sljedećim definicijama: »Svaki učinak ima uzrok«; »Sve što je nužno ima uzrok«⁴² te, konačno, »Sve što nastaje, ima uzrok« odnosno negativnim načinom rečeno: »Ništa ne može nastati bez uzroka«. Keilbach jasno

³⁹ Šanc isto tvrdi kada kaže: »Zato nam kauzalni princip služi za dokazivanje egzistencije Božje, ali ne egzistencije stvorenih uzroka <...>«. Franjo Šanc, *Stvoritelj svijeta, njegova egzistencija i narav i njegov odnos prema svijetu*, (Sarajevo: Nova tiskara Vrčak i dr.), p. 68.

⁴⁰ Vilim Keilbach, *Problem Boga u filozofiji*, p. 79.

⁴¹ Usp. Ibidem, p. 80.

⁴² Istu definiciju nalazimo i kod kardinala Merciera. Usp. Cardinal Mercier and professors of the Higher Institute of Philosophy, Louvain, *A Manual of Modern Scholastic Philosophy, Vol. I Cosmology, Psychology, Epistemology (Criteriology), General Metaphysics (Ontology)* (London: Kegan Paul, Trench, Treubner & Co., LTD, 1916), p. 375.

kaže da, kada je riječ o načelu ili principu uzročnosti, onda katolički filozofi jednoglasno brane njegovu i objektivnu i univerzalnu vrijednost, a oni koji to ne čine oni su pod uplivom novokantovske filozofije ili, pak, nikada niti nisu zastupali ispravnu skolastičku poziciju po tom pitanju. Katolički se filozofi razlikuju kada je riječ o tome je li načelo ili princip uzročnosti analitički ili sintetički sud.⁴³

Što je to zakon uzročnosti? Zakon uzročnosti, jednostavno rečeno, kaže da u prirodi isti uzroci imaju iste učinke, a vrijedi, također, i obrnuto. Naš filozof Keilbach odlučno odbacuje sva ona tumačenja zakona uzročnosti koja se svode na tzv. princip zatvorene prirodne uzročnosti, a ta tumačenja zastupaju neki moderni filozofi, a prema njima priroda bi bila potpuno zatvorena cjelina te onda imamo samo dva moguća shvaćanja: prvo, priroda znači sve fizičke stvari i onda je nemoguća uzročnost između fizičkog i psihičkog svijeta i drugo, priroda je istovjetna s vidljivim odnosno naravnim svijetom i zato je isključeno svako uzročno djelovanje između naravnog i nadnaravnog svijeta.⁴⁴

Prije nego što prijeđe na, po njemu, ispravno skolastičko shvaćanje načela uzročnosti, Keilbach ponajprije iznosi problematična shvaćanja i iznosi argumente protiv tih istih shvaćanja: empirističko shvaćanje uzročnosti i apriorno-subjektivističko shvaćanje uzročnosti. Kada je riječ o empirističkom shvaćanju uzročnosti, Keilbach polazi od Nikole iz Autrecourta⁴⁵ koji je bio skolastički filozof iz 14. stoljeća, a koji je zastupao stav da uzročnost ne znači unutarnju nužnost, nego samo vremenski slijed.

»Uzročnost prema tome nije sigurna, nego samo vjerojatna: na temelju prijašnjeg iskustva očekujem, da će i u buduće tako biti«. ⁴⁶ Keilbachu je i više nego jasno da je tipični predstavnik empirističkog shvaćanja uzročnosti filozof David Hume⁴⁷ te donosi i njegov primjer: »ako bacim komad suhog drveta u vatru, moj je razum odmah nekako prinuđen da misli, da će to povećati, a ne ugasiti plamen. Taj prijelaz mišljenja od uzroka na učinak ne dolazi iz razuma. On ima svoje podrijetlo izključivo u navici i u iskustvu«. ⁴⁸

Keilbach pojašnjava da se ovdje u biti radi o načelu senzističkog empirizma prema kojemu u stvarnom redu vrijedi samo ono što spoznajemo osjetilima,⁴⁹ a

⁴³ Usp. Vilim Keilbach, *Problem Boga u filozofiji*, pp. 8–81.

⁴⁴ Usp. Ibid., pp. 81–82.

⁴⁵ Nikola iz Autrecourta (1298. – 1369.), francuski filozof i teolog.

⁴⁶ Vilim Keilbach, *Problem Boga u filozofiji*, p. 82.

⁴⁷ David Hume (1711. – 1776.), škotski filozof.

⁴⁸ Vilim Keilbach, *Problem Boga u filozofiji*, p. 82.

⁴⁹ Zimmermann, također, odbacuje ona shvaćanja načela uzročnosti prema kojima bi se ono odnosilo samo na pojavni, promjenjivi svijet, a ne i iznad njega te se prema tom, po Zimmermannu,

osjetilima spoznajemo samo vremenski slijed (*post hoc*), a ne unutarnju suvislost u smislu neke nužnosti (*propter hoc*) te onda načelo uzročnosti nije metafizički princip niti ima objektivnu i univerzalnu vrijednost te Keilbach zaključuje:

»Prema tome Hume naprosto prenosi problem uzročnosti u samog čovjeka kao spoznajni objekt, a njegovo rješenje nalazi se u psihičkom mehanizmu. Uzročna se nužnost po njemu ne može logički opravdati, nego samo psihologijski protumačiti. Utoliko je taj empirizam zapravo psihologičko odnosno subjektivističko shvaćanje uzročnosti.«⁵⁰

Kada je, pak, riječ o apriorno-subjektivističkom shvaćanju uzročnosti tu Keilbach u središte stavlja Kanta⁵¹ i njegovu filozofsku misao. Itekako je poznato da je po Kantu načelo uzročnosti tzv. apriorni sintetički sud,⁵² a u njem se, jednostavno rečeno, ne pozivamo na iskustvo jer on izriče općenitost ili čak i nužnost, na primjer, sve zbivanje ima uzrok. Keilbach dalje tumači i kaže da je Kantu najveći problem dokazati kako su uopće takvi apriorni sintetički sudovi mogući te nastavlja:

»Po Kantu je mogućnost apriornih sintetičkih sudova u nekom spoju apriornih pojmova ili kategorija s apriornim predočbenim oblikom vremena. Iz toga slijedi, da je 'objektivna' vrijednost načela uzročnosti zapravo u tom, što je to načelo nužna pretpostavka za znanstvenu spoznaju izkustva. Njegova je 'univerzalna' vrijednost ograničena na vrijeme, na pojavnost. Prema tome ni razum ne izvodi zakone iz prirode, nego ih propisuje prirodi.«⁵³

poprečnom shvaćanju pomoću načela uzročnosti ne može dokazivati egzistencija nepromjenjivog uzroka te nastavlja: »Od ovoga se stajališta mi razilazimo na osnovi (u noetici dokazane) istine, da su ne samo opažene ili iskustvene pojave ovisne od uzroka, nego da u toj ovisnosti (uzročnosti) mora da bude svaka (u toj univerzalnoj nužnosti i sastoji načelo uzročnosti!) promjenjiva stvar, utoliko što je nenužno egzistentna. Na temelju načela uzročnosti mora dakle sav nenužni svijet da bude u relaciji ovisnosti od uzroka«. Stjepan Zimmermann, *Filozofija i religija. Filozofske istine o Bogu i o čovjeku: razumni temelji vjere*, p. 280. Kardinal i filozof Mercier tvrdi sljedeće: budući da Bog nije izravni objekt ljudskog uma potrebno je se upitati pomoću kojeg neizravnog procesa možemo doći do spoznaje Boga? Prije svega možemo znati o njegovoj egzistenciji preko demonstracije: primjenjujući princip uzročnosti na opstojnost kontingentnih (nenužnih) stvari dokazujemo da mora biti Nužno Biće. Usp. Cardinal Mercier and professors of the Higher Institute of Philosophy, Louvain, *A Manual of Modern Scholastic Philosophy, Vol. I Cosmology, Psychology, Epistemology (Criteriaology), General Metaphysics (Ontology)* p. 262.

⁵⁰ Vilim Keilbach, *Problem Boga u filozofiji*, p. 83.

⁵¹ Immanuel Kant (1724. – 1804.), njemački filozof.

⁵² Šanc se ne slaže s Kantom da je načelo uzročnosti analitički sud a priori. Usp. Franjo Šanc, *Stvoritelj svijeta, njegova egzistencija i narav i njegov odnos prema svijetu* p. 68.

⁵³ Vilim Keilbach, *Problem Boga u filozofiji*, p. 84.

Keilbach drži da su u pravu Caspar Isenkrahe,⁵⁴ Franz Sawicki⁵⁵ i Johannes Hessen⁵⁶ koji su prigovorili skolastičarima da oni uopće niti ne opravdavaju načelo uzročnosti (Isenkrahe) ili da načelo uzročnosti po sebi nije neposredno jasno niti je posredno jasno (Sawicki i Hessen). »Prema tome onda iz svega slijedi, da se načelo uzročnosti ne može teoretski opravdati te da je sva njegova vrijednost u tom, što ga prihvaćamo kao 'postulat' mišljenja«. ⁵⁷ Keilbach kaže da se ova kritika odnosi na tradicionalni način opravdanja načela uzročnosti.

»Po ovom je to načelo analitički sud, to jest sud, koji je neposredno jasan. Osim toga: tko nieće načelo uzročnosti, nieće načelo dovoljnog razloga, a tko nieće načelo dovoljnog razloga, upada u proturječje i utoliko nieće načelo proturječja. U tom se smislu onda i kaže, da se načelo uzročnosti svodi na načelo proturječja, a da ono u stvari nije ništa drugo nego načelo dovoljnog razloga primijenjeno na nenužno biće«. ⁵⁸

Postoje neki skolastičari, kao što su Pedro Descoqs,⁵⁹ Lorenz Fuetscher⁶⁰ i na poseban način Joseph Geyser,⁶¹ kao predstavnik ovog pravca, prema kojem se kod načela uzročnosti treba braniti njegovu objektivnu i univerzalnu vrijednost, ali on ne bi bio analitični nego sintetični sud. Keilbach ukratko sintetizira i Geyserov stav predstavlja u nekoliko koraka. Geyser polazi od tvrdnje da iz izvanjskog iskustva znamo da nešto što nastaje ili nestaje nije nužno, odnosno ono je nenužno za postojanje. Uz to, izvanjsko iskustvo nam svjedoči da ono što nastaje uvijek slijedi nakon nečeg drugog, odnosno da je to drugo redovito prije prvoga koje nastaje. Zbivanje A čini nužnim postanak zbivanja B, ali ipak ostaje i dalje neobjašnjenim način na koji slijedi B iz ili poslije A. Dakle, odnos između ova dva zbivanja A i B zove se uzročnost te nas se na temelju iskustva o zakonitosti zbivanja pomoću zaključivanja dovodi do shvaćanja onog zbivanja kojega zovemo uzročnost. Ovaj zaključak, nastavlja dalje sa svojim izlaganjem Keilbach, još je uvjerljiviji ako se možemo pozvati na naše nutarnje iskustvo. Geyser tvrdi da to i postoji i kao primjer navodi naše htijenje koje je čin koji ima uzročni značaj prema iskustveno utvrđenim podacima doživljavanja htijenja. Geyser, nadalje, smatra kako načelo uzročnosti nije apriorni, nego sintetički sud.

⁵⁴ Mathias Caspar Hubert Isenkrahe (1844. – 1921.), njemački filozof, matematičar i fizičar.

⁵⁵ Franz Sawicki (1877. – 1952.), njemačko-poljski teolog i filozof.

⁵⁶ Johannes Hessen (1889. – 1971.), njemački filozof.

⁵⁷ Vilim Keilbach, *Problem Boga u filozofiji*, p. 85.

⁵⁸ Ibid., p. 85.

⁵⁹ Pedro Descoqs (1877. – 1946.), isusovac, francuski skolastički filozof i teolog.

⁶⁰ Lorenz Fuetscher (1894. – 1935.), isusovac, njemački skolastički filozof i teolog.

⁶¹ Joseph Geyser (1869. – 1948.), njemački skolastički filozof.

Glavni razlog za to mišljenje jest tvrdnja da se na temelju netočne ili nedovoljne analize među pojmovima vidi proturječje koje zapravo ne postoji. Naime, za Geysera nije proturječje tvrditi za nešto što nije bilo da je počelo postojati bez utjecaja nekog uzroka. Kako to Geyser objašnjava? Navodeći Geyserovo djelo *Das Gesetz der Ursache* Keilbach predstavlja njegovu misao prema kojemu bi proturječje bilo u slučaju kada bi se reklo da je prvotni ne-bitak postao bitak, ali mi to ne tvrdimo nego se samo kaže da je ne-bitak prestao jer je uslijedio bitak. Uz to, Geyser smatra kako se indiferencija nenužnog bića ne uklanja time što to biće stvarno egzistira jer nenužno biće po svojoj biti jednako je indiferentno bilo za biti bilo za ne biti, odnosno bilo da ono egzistira bilo da ono ne egzistira.⁶²

Nakon što je ukratko iznio Geyserovo mišljenje, ali i još neke objekcije drugih autora o načelu uzročnosti, sada Keilbach prelazi na obranu analitičkog značenja načela uzročnosti.⁶³ Temelj za svoje izlaganje Keilbach pronalazi u djelima Josepha de Vriesa⁶⁴ pod naslovom *Geschichtliches zum Streit um die metaphysischen Prinzipien* (1931.) i *Denken und Sein. Ein Aufbau der Erkenntnistheorie* (1937.). Keilbach drži da je moguće obraniti analitički značaj načela uzročnosti,⁶⁵ a da bi se to postiglo potrebno je na poseban način voditi računa o »točki nesporazuma« zbog koje u kontekstu promišljanja o načelu uzročnosti i nastaju te se vode brojne polemike. Ova »točka nesporazuma« jest ispravno shvaćanje smisla načela dovoljnog razloga. Keilbach, prije nego što prijeđe na samu raspravu o toj »točki nesporazuma«, donosi definiciju načela dovoljnog razloga. »Načelo dovoljnog razloga možemo formulirati pozitivno i negativno. Pozitivno: 'Što postoji, mora imati dovoljni razlog svojeg postojanja'.

⁶² Usp. Vilim Keilbach, *Problem Boga u filozofiji*, pp. 86–88.

⁶³ U nastavku Keilbach preuzima iz svojeg ranijeg objavljenog djela pod naslovom, Vilim Keilbach, »O problematici opravdanja načela uzročnosti«, *Nastavni vjesnik* 51 (1942–1943), pp. 253–257. I naš filozof Stjepan Zimmermann u svojem djelu *Religija i život* žustro brani načelo uzročnosti kao analitičko. Usp. Stjepan Zimmermann, *Religija i život* (Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1938), p. 263 i sl.

⁶⁴ »Joseph de Vries (1898. – 1989.) jedan je od najutjecajnijih neoskolastičkih epistemologa. <...> Kao isusovac, De Vries je bio odgojen u tomističkoj filozofsko-teološkoj matrici. Njegov tomizam ipak je pod utjecajem kartezijanske baštine epistemološkoga fundacionalizma i metafizičkoga indirektnog realizma, koji se nadovezuje na tomističku inačicu kardinala Désiré-Josepha Merciera (1851. – 1926.).« Anto Pavlović - Dalibor Renić, »Sloboda i sigurnost u teoriji metafizičke spoznaje Josepha de Vriesa«, *Obnovljeni život* 70/1 (2015), p. 25.

⁶⁵ Naš filozof Šanc na jednom mjestu kaže da se oko ovog pitanja da li je načelo uzročnosti analitički ili sintetički sud vode najžešće borbe. Problem je u tome da ukoliko se može dokazati da je načelo uzročnosti analitičkog karaktera, onda ono ima apsolutnu vrijednost, odnosno vrijedi uvijek i bez izuzetka. Za Šanca je istina to da nikada i nigdje ne može postojati ili započeti ili egzistirati nešto a da je neovisno o uzroku. Usp. Franjo Šanc, *Stvoritelj svijeta, njegova egzistencija i narav i njegov odnos prema svijetu*, p. 68.

Negativno: 'Ništa ne može postojati bez dovoljnog razloga'«. ⁶⁶ Koji je smisao načela dovoljnog razloga? Keilbach tvrdi da se njegov smisao može shvatiti na dva načina. Prvi je način da se »cieli smisao svodi na načelo istovjetnosti«, a drugi je način da se shvati kao da je »u njemu sadržana ona ista problematika, o kojoj se radi kod načela uzročnosti« te naš filozof dalje pojašnjava: ako se načelo dovoljnog razloga shvati na prvi način, onda se njime jednostavno tvrdi: $A=A$ ili A ne može biti bez onoga što je potrebno da je A baš A , a ne nešto drugo. Keilbach drži da ovako shvaćeno načelo dovoljnog razloga nije od velike koristi. Zato ga je potrebno uzeti na drugi način, a taj drugi način, jednostavno rečeno, u sebi sadrži relaciju »razlog-posljedica«. Budući da smo ovdje u sličnoj poziciji kao kod načela uzročnosti, prigovor i za načelo dovoljnog razloga i za načelo uzročnosti je isti: ne može se jednostavno tvrditi da nešto mora imati razlog svojega egzistiranja bilo u sebi, bilo u drugom, jer bez objektivne i univerzalne vrijednosti principa dovoljnog razloga u smislu relacije »razlog-posljedica«, nije isključeno da nešto može egzistirati i bez razloga. U ovom kontekstu imamo problem proturječja kada kažemo da nešto egzistira bez razloga, a pretpostavlja se da sve što egzistira mora imati razlog svojeg egzistiranja. Da bismo mogli na analitičan način opravdati načelo uzročnosti, nastavlja dalje sa svojim tumačenjem naš filozof Keilbach, potrebno je da je disjunkcija da nešto egzistira ili po sebi ili po drugome objektivno kompletna. Ukoliko bi ova disjunkcija bila kompletna onda bi bilo dovoljno imati sigurnost da nešto ne postoji po sebi pa bismo imali opravdan zaključak da postoji po drugome. Ipak, potrebno je eventualno dopustiti i treću mogućnost koja glasi: da nešto samo činjenično (*de facto*) postoji, odnosno ne postoji po nečemu, nego jednostavno postoji. Za Keilbacha ova je treća mogućnost ključna te o njoj sve ovisi. Keilbach smatra kako nije moguće shvatiti pozitivni smisao ove treće mogućnosti jer se ovdje radi o nečemu što ne bi egzistiralo ni po sebi ni po drugome, odnosno egzistiralo bi po ničemu te naš filozof, u tom kontekstu, smatra opravdanim zaključak da nije moguće shvatiti pozitivni smisao tog čistog činjeničnog egzistiranja bez razloga i zato disjunkcija da nešto egzistira ili u sebi ili u drugome jest objektivno kompletna. ⁶⁷ »Zapamtimo, da sad već s pravom smijemo reći: što postoji, ima razlog svojeg postojanja ili u sebi ili u drugom, treće mogućnosti nema«. ⁶⁸

Nakon što je dokazao da je treća mogućnost isključena, sada je potrebno učiniti sljedeći korak: treba pokazati da je s pojmom nastajanja nužno spojena ovisnost o drugome, odnosno »treba pokazati, da subjekt, koji bilo u kojem

⁶⁶ Vilim Keilbach, *Problem Boga u filozofiji*, p. 89.

⁶⁷ Usp. Ibid., pp. 89–90.

⁶⁸ Ibid., p. 90.

pogledu polazi od ne biti na biti, jedino zato mienja svoje stanje, jer ga na to sili izvanjski utjecaj drugog činbenika (uzroka)«. ⁶⁹

Kao i ranije u svojem izlaganju, Keilbach i sada ovu problematiku želi izložiti sustavno i to u dva koraka. Prvi korak jest sljedeća tvrdnja: »Nastajanje je znak nenužnosti«. ⁷⁰ Rezonirajući filozofski o nužnom i nenužnom biću, Keilbach ispravno u duhu skolastičke filozofije tvrdi da ono što je nužno ne može ne postojati te ovo biće iz svojega pojma isključuje nastajanje. ⁷¹ Dakle, zaključak je da nastajanje može biti samo ondje gdje su nenužna bića. Ova nenužna bića su u svojoj biti indiferentna za postojanje i za nepostojanje, te ova nenužna bića ne isključuju mogućnost nepostojanja. Nadalje, nepostojanje se događa isključivo po drugome, tj. nenužno biće postoji po drugome, a taj drugi zove se uzrok. ⁷² Drugi korak jest sljedeća tvrdnja koja se oslanja na prvu: »Nenužno biće, koje stvarno postoji, može postojati samo u ovisnosti od drugoga, to jest po uzroku«. ⁷³ Keilbach drži da se ova tvrdnja može pokazati samom analizom pojmova te da se onda radi o analitičkom sudu. Ukoliko bismo tvrdili da nenužno biće postoji bez uzroka, imali bismo proturječje. Također, imali bismo i proturječje kada bismo rekli da biće koje postoji po drugome, ne postoji po drugome te naš filozof Keilbach zaključuje: »Naš put bio je u principu dosta jednostavan: nastajanje je znak nenužnosti, a nenužnost po svom pojmu uključuje potrebu ovisnosti od drugoga«. ⁷⁴ Istu tvrdnju moguće je dokazati i ukoliko uzmemo pojam nastajanja. Naime, Keilbach ispravno zaključuje kako nastajanje u samom svojem pojmu znači promjenu, odnosno prijelaz od ne biti na biti, dobivanje nove savršenosti. Nije moguće zaključiti prema našem filozofu da postoji nastajanje, a da ono nema razloga te bi to značilo tumačiti 'nešto' po 'ničemu', odnosno tumačiti postojanje ne-postojanjem: »Prema tome mogli bismo ukratko reći ovako: kad ono, što se stvarno mijenja (nastajanje!), ne bi bilo ovisno od drugoga (bez uzroka!), imali bismo očito proturječje. Evo zašto. Ono isto, što se mienja (prema pretpostavci, da imamo stvarno nastajanje), ne bi se mienjalo i ne bi se ni moglo mienjati (ono bi oduviek moralo biti u stanju B), i to u istom pogledu (ukoliko u sebi ima podpuni razlog za to, da bude u stanju B)«. ⁷⁵ Zaključno Keilbach piše kako je s

⁶⁹ Ibid., p. 90.

⁷⁰ Ibid., p. 90.

⁷¹ Filozof Šanc slično piše: »Biće, koje nema uzroka, pa ipak postoji, mora biti vječno i nepromjenljivo; što je dakle promjenljivo, ne može biti samo od sebe, tj., ne može postojati bez uzroka«. Franjo Šanc, *Providnost Božja* (Zagreb: Knjižnica života, 1939), p. 190.

⁷² Usp. Vilim Keilbach, *Problem Boga u filozofiji*, pp. 90–91.

⁷³ Ibid. p. 91.

⁷⁴ Ibid., p. 91.

⁷⁵ Ibid., p. 92.

pojmom nastajanja nužno spojen pojam uzročnosti, ali ne na način da bi pojam ovisnosti od drugoga bio izravno uključen u pojam nastajanja jer bismo u tom slučaju imali analitički sud u Kantovom shvaćanju, nego Keilbach smatra kako postoji apsolutna nužna veza između oba pojma na način da se logički ne može potpuno shvatiti nastajanje ako ne mislimo ujedno i na ovisnost od drugoga. Budući da se radi o raščlanjivanju na temelji samih pojmova, ovdje se radi o analitičkim sudovima,⁷⁶ zaključuje Keilbach.⁷⁷

Mogli bismo reći kako je cjelokupna dosadašnja Keilbachova rasprava vodila konačnom cilju, a to je pokazati mogućnost spoznaje Boga na temelju načela uzročnosti.⁷⁸ Za onoga tko, kao na primjer Nikola iz Autrecourta, tvrdi da se neki sud može svesti na načelo istovjetnosti, tj. proturječja, a načelo uzročnosti nema takve sigurnosti, za njega uzročna spoznaja Boga mora biti nesigurna, odnosno u najboljem slučaju vjerojatna. Za onoga tko, kao na primjer David Hume, tvrdi da načelo uzročnosti nema objektivnu vrijednost,⁷⁹ onda je i Božje dokazivanje samo nagađanje koje se temelji na prividnoj nužnosti iskustvenih događaja. Zanimljivo je da Keilbach smatra da Humeov empirizam vodi samo do skepticizma, ali ne i do agnosticizma, jer Hume ne daje sud o tome postoji li Bog kao transcendentno biće, nego se ovdje radi samo o pitanju da li svijet kao učinak mora imati svoj uzrok. Nadalje, Keilbach je uvjerenja da kada bi se kod Humeovog empirizma moglo zaključiti na Boga kao na uzrok svijeta, onda bi Bog bio bitak u smislu empirizma, odnosno bitak iskustvene naravi jer je po empirizmu spoznatljivo samo ono što je predmet iskustvene spoznaje, odnosno ono što egzistira u prostoru i vremenu. Kant, konačno, drži da se sa strogom nužnošću može zaključiti od učinka na uzrok ali samo unutar pojavnog svijeta,

⁷⁶ Kardinal Mercier tvrdi isto da je načelo uzročnosti analitički sud te njegovo opovrgavanje značilo bi upasti u kontradikciju. Cardinal Mercier and professors of the Higher Institute of Philosophy, Louvain, *A Manual of Modern Scholastic Philosophy, Vol. I Cosmology, Psychology, Epistemology (Criteriology), General Metaphysics (Ontology)*, p. 375.

⁷⁷ Usp. Vilim Keilbach, *Problem Boga u filozofiji*, p. 92.

⁷⁸ Zimmermann je na istom tragu kada kaže: »Ova metafizička vrijednost načela uzročnosti omogućuje nam dokazivanje da egzistira uzrok, koji je (po naravi) neograničeno savršena osoba, tj. Bog«. Stjepan Zimmermann, *Filozofija i religija. Filozofske istine o Bogu i o čovjeku: razumni temelji vjere*, p. 280.

⁷⁹ »Prema empiričkom stanovištvu, po kojemu je izvanjsko i usebno predodžbeno opažanje jedini spoznajni izvor, dosljedno je ustvrdio Hume, da jedino empiričkim putem ne možemo doći do iskustvenog znanja, koje bi imalo općenitu i nužnu vrijednost, jer se predodžbeno zamjećivanje ograničuje samo na pojedinačne činjenice. Da od predodžbene gradje uzmogne nastati zbiljska iskustvena spoznaja, potrebno je, da se činjenice svedu na apodiktičke principe ili aksiome. A budući da se u iskustvenom opažanju ne nalazi karakter spoznajne općenitosti i nužnosti, zato je iskustveno znanje osnovano na apriornim principima«. Stjepan Zimmermann, »Kantova i skolastička teorija uzročnosti«, *Bogoslovska smotra* 7/2 (1916), p. 142.

odnosno načelo uzročnosti, nastavlja dalje svoje tumačenje Keilbach, prema Kantu ima objektivnu vrijednost samo unutar granica pojavnoga svijeta koji se nalazi u prostoru i vremenu. Zato se u okviru Kantove filozofije načelom uzročnosti ne može nadići granice prostora i vremena, niti se, logično, može zaključiti na Božju opstojnost kao onoga bića koje je transcendentno, odnosno koje postoji izvan prostora i vremena.⁸⁰

Konačno, nakon što je izložio sva ova suprotna mišljenja, naš filozof Keilbach smatra da se može braniti objektivna vrijednost načela uzročnosti. Ovdje postoji razlika između onih koji drže da se to načelo može opravdati analitički i onih koji drže da je potreban postupak sintetičkog značaja. Dok prvi način (analitički) i nije toliko siguran, drugi način (sintetički) to jest. Zastupnici prvog načina zaključuju da onaj tko niječe načelo uzročnosti, on tvrdi nešto što je proturječno. Zastupnici drugog načina zaključuju da onaj tko niječe načelo uzročnosti, on tvrdi nešto što nije proturječno, ali je svakako krivo te, konačno, Keilbach svoju raspravu zaključuje riječima: »S obzirom na problem Boga branitelji i jednog i drugog stanovišta jednakom nužnošću i opravdanošću zaključuju na obstojnost uzroka svijeta, ako se svijet bilo na koji način očituje kao učinak. Budući da se po njihovom shvaćanju načelo uzročnosti odnosi na bitak kao takav, a ne samo na pojavni bitak, to je sad u principu moguće zaključiti na obstojnost vanpojavnog ili transcendentnog uzroka, koji postoji onkraj vremena i prostora, ako to traži podpuno ili adekvatno tumačenje svijeta kao učinka«.⁸¹

Zaključne napomene

Načelo uzročnosti usko je povezano uz skolastičko dokazivanje Božje opstojnosti⁸² i zato nije nikakvo iznenađenje da i naš filozof Keilbach u svojoj studiji o problemu Boga u filozofiji o njemu piše. U predgovoru svojega djela o problemu Boga u filozofiji naš filozof kaže kako mu je svrha da svojim pisanjem čitatelja uvede u sustavnu problematiku te da ga potakne na samostalno

⁸⁰ Usp. Vilim Keilbach, *Problem Boga u filozofiji*, pp. 92–94.

⁸¹ Ibid., p. 94.

⁸² Podsjetimo da je Franjo Šanc, između ostaloga, kazao da je načelo uzročnosti princip pomoću kojega možemo spoznati da Bog postoji te je ono ujedno i ključ koji nam daje pristup nadosjetilnom svijetu ili kazano Šancovim riječima: »Zato je kauzalni princip doista onaj ključ, koji nam otvara nadosjetilni svijet. Pomoću ovoga principa možemo jasno spoznati, da postoji Bog, nestvoreni Stvoritelj čitavoga svijeta. Promatrajmo samo, što nam svijet kazuje o svome podrijetlu«. Franjo Šanc, *Stvoritelj svijeta, njegova egzistencija i narav i njegov odnos prema svijetu*, p. 69.

razmišljanje i prosuđivanje te da potakne čitatelja na daljnja promišljanja. Uz to, donio je i razloge za i protiv pojedinih stanovišta i, konačno, u pisanju autor nije išao za tim da stvori svoju filozofiju ili svoj sistem nego je isključivo tražio istinu.⁸³ Sve ovo, točno kako je autor i namjeravao, nalazimo i u prikazu načela uzročnosti. Keilbach polazi od polemike da li načelo uzročnosti ima objektivnu i univerzalnu vrijednost ili, pak, subjektivnu vrijednost te ispravno zaključuje kako se na ovome temelji i mogućnost dokazivanja Boga kao nužnog bića. Kako bi što bolje čitatelja uveo u problematiku, Keilbach je ponajprije raščlanio pojmove: pojam uzročnosti, načelo ili princip uzročnosti te, konačno, zakon uzročnosti. Zatim iznosi i problematična shvaćanja načela uzročnosti – empirističko shvaćanje uzročnosti i apriorno-subjektivističko shvaćanje uzročnosti – te iznosi argumente protiv tih istih shvaćanja. Konačno, iznosi, po njemu i jedino ispravno, skolastičko shvaćanje načela uzročnosti prema kojemu ono ima objektivnu i univerzalnu vrijednost, te se radi o analitičkom sudu te, konačno, pomoću njega moguće je dokazati Božju opstojnost. Keilbach, kako smo vidjeli, ne iznosi svoje filozofske stavove, nego izlaže i u potpunosti se slaže s filozofskim promišljanjima o načelu uzročnosti Josepha de Vriesa.

Keilbach je u svojem argumentiranju jasan i sistematičan. Iznosi i suprotne argumente te izlaže zašto se s njima nije moguće složiti, odnosno iznosi razloge za njihovo pobijanje. Literaturu vezanu uz argument, kako domaću tako i stranu, poznaje izvrsno te iz mnoštva materijala sažeto iznosi najvažnije i ono što je relevantno za navedenu temu. Iako u svojim promišljanjima, barem što se tiče ove teme, nije originalan mislilac, to ne umanjuje njegovu vrijednost. Naime, Keilbach želi čitatelja potaknuti na samostalno promišljanje i razvijanje kritičke misli, a prvi korak u tome svakako je iznoseći argumente *pro et contra* o pojedinoj temi – ovdje o načelu uzročnosti – ostavljajući čitatelju mogućnost da samostalno prihvati istiniti stav koji i Keilbach zastupa ili, pak, da se prikloni drugim mišljenjima s naglaskom da je onda potrebno da se već na početku suoči i s protivnom argumentacijom koju Keilbach, također, jasno i utemeljeno iznosi.

U konačnici, možemo zaključiti kako je Vilim Keilbach primjer filozofskog pisca koji teži sustavnosti i jasnoći izlaganja. Uz to, primjer je pisca koji poštuje tuđa uvjerenja i s poštovanjem ih i iznosi, ali, također, iznosi i njima protivna mišljenja i na taj način zauzima vlastitu poziciju. Sigurno je da i u tome može biti uzor i poticaj novim generacijama filozofskih pisaca.

⁸³ Usp. Vilim Keilbach, *Problem Boga u filozofiji*, p. 5.

Philosopher Vilim Keilbach on the principle of causality

Summary

This paper examines Keilbach's account of the principle of causality, as presented in his philosophical work *The Problem of God in Philosophy*. The initial chapter presents an overview of the current state of research on the philosopher William Keilbach. The following is a list of all the works that have been published to date about this philosopher. The second chapter provides a concise overview of Keilbach's life, work and creativity, based on secondary literature. The third chapter of the paper presents the principle of causality as defined by Vilim Keilbach. The argument commences with the assertion that the principle of causality is a fundamental tenet of any proof of the existence of God. Consequently, it is of the utmost importance to be able to defend this principle and demonstrate its universality and objectivity. Keilbach rejects the opinions of Nicolas of Autrecourt, Immanuel Kant and David Hume and accepts and analyses the philosophical opinion of Joseph de Vries. Similarly, he unwaveringly upholds the analytical import of the principle of causality. In conclusion, Keilbach posits that the knowledge that God exists based on the principle of causality is both possible and justified.

Keywords: Vilim Keilbach, principle of causality, theism, God, cognition